

صیادان بوشهر

پژوهشی پیرامون ماهیگیری در بندر بوشهر

بندر بوشهر شبه جزیره کوچکی است در ۲۹۵ کیلومتری جنوب غربی شیراز، با آب و هوایی گرم و مرطوب. بوشهر که تا سال ۱۱۲۶ ه.ق. دهکده ماهیگیری بود، با ایجاد نیروی دریایی و کارخانه کشتی سازی رونق تازه ای یافت و در رده پانزدهم بزرگترین متاجر تجاری مملکت قرار گرفت. بوشهر دارای بخشهای متعددی است. حوزه ساحلی آن از بندر گناوه تا کنگان امتداد دارد.

یکی از حرفه های بومی مناطق ساحلی ماهیگیری است. ماهیگیری در زندگی مردم ساحل نشین بوشهر و به خصوص از شرقی آنان نقش عمده ای به عهده دارد. گزارش حاضر حاصل مطالب گردآوری شده طی سفرهای مختلف به منطقه مذکور است.

گروه نسبتاً زیادی از مردم ساحل نشین استان بوشهر از طریق ماهیگیری و حوضه های وابسته به آن امرار معاش می کنند. بسیاری از این خانوارها به سختی می توانند زندگی خود را تأمین کنند. ماهیگیری در مناطق ساحلی بوشهر از اهمیت خاصی برخوردار است زیرا ماهی، به غیر از کسب درآمد برای خانوار، آذوقه اصلی بسیاری از مردم این منطقه را تشکیل می دهد. ساحل نشینان این منطقه نیز، همانند دیگر ساحل نشینان، از دیرباز برای تأمین آذوقه به صید ماهی مشغول بوده اند.

علی اکبر حمیدی

ساعت ۱۲ گور توسط صیادان بوشهر می شود.

ابزار ماهیگیری

ماهیگیران بومی برای صید ماهی از همان ابزار گوناگونی استفاده می کنند که پدران آنها برای صید ماهی از آنها استفاده می کردند. در حقیقت، ماهیگیران شیوه های صید را از پدران خود فرا گرفتند و آنها را به فرزندان خود منتقل می کنند. آنها به تدریج آموخته اند که در شرایط اقلیمی متفاوت و برای صید ماهی های مختلف باید شیوه های خاصی را به کار گرفت.

در سائهای اخیر کشتی های بزرگی جهت صید ماهی و میگو اختصاص داده شده است. صید میگو با ابزار مدرن و کشتی های بزرگ در سطح وسیعی در سرتاسر خلیج فارس انجام می شود. این ابزار و امکانات جدا از ابزار و امکانات و روش های سنتی صید توسط مردم است. این مردم هنوز با ابزارهای سنتی خود که از یک تور ماهیگیری و گاهی قایق و لنجی کوچک یا قایق نمی گذارد به صید ماهی می پردازند. بسیاری از این صیادان در استخدام شرکت های صید کننده میگو و ماهی در می آیند و به صورت جانش (صیاد) در کشتی های ماهیگیری به کار مشغول می شوند. ماهیگیری که خود به صید ماهی می پردازند از ابزار و شیوه های گوناگونی استفاده می کنند. این ابزار عبارتند از:

۱- گرگور (gorgor): گرگور قفسی نیم کره ای شکل و بافته شده از سیم فلزی و خشک است. تکنیک آن طوری است که ماهی ها به آسانی از دهانه قیفی شکل آن وارد می شوند، و خارج شدن آنها غیر ممکن است. گرگور در سه اندازه کوچک، متوسط و بزرگ، برای عمق های ۱۲ تا ۲۶ متر، ساخته می شود. شیوه کار با گرگور به این شکل است

۲۳
سیرت فرهنگی شماره ۱۵

که ابتدا طعمه‌هایی را درون آن قرار می‌دهند و سپس بالای آن را به شبکه‌های شناور متصل می‌کنند.

۲- تور ماهیگیری (دوم (dum): تور ماهیگیری انواع مختلفی دارد اختلاف آنها از نظر اندازه، شکل و درشتی و ریزی شبکه‌های تور است. از آن جمله می‌توان از تورهای زیر نام برد:

- الف - گوانفی (guānfǐ): معمولاً برای صید ماهی گوانفی استفاده می‌شود
- ب - گوفه (gūfē): برای صید میگو استفاده می‌شود
- پ - کاروف (kārōuf): برای صید یک نوع ماهی کوچک به نام میت (mìt) استفاده می‌شود
- ت - هیلو (hīlǔ): برای صید ماهی قباد استفاده می‌شود
- ث - حلوائی (húluàiy): برای صید ماهی حلوا استفاده می‌شود
- ج - شیرگیری (shīrǐ): برای صید ماهی شیر استفاده می‌شود
- چ - صبور (sībūr): برای صید ماهی صبور استفاده می‌شود
- ح - کنگی (kāng): برای صید ماهی در ساحل دریا استفاده می‌شود
- د - خرده گیر (xūrdēgē): برای صید ماهی در ساحل دریا استفاده می‌شود

ماهیگیران تور خود را حمل می‌کنند تا در قطب مناسبی از دریا بگسترانند. لاولی ۵۰

۵۰ ... .. ساحل مراکش. لاولی ۵۰

روش ماهی مختلف صید ماهی توسط تورهای ماهیگیری متنوع می‌باشد از آن جمله روش صید سه کار (sēkār) است. برای بهره‌برداری از این روش سه کار باید انجام پذیرد.

۱- نصب تعداد زیادی تیرهای چوبی به صورت عمود و ردیف هم در دریا

- ۲- نصب تور به گونه‌ای که دهانه آن به سمت ساحل باشد
  - ۳- جمع آوری ماهی‌های صید شده
- روش دیگر صید ماهی در ساحل دریا است که عمدتاً توسط تورهای «کنگی» و «خرده‌گیر» انجام می‌گیرد. در این روش دو نفر ماهیگیر به کمک یکدیگر با گسترده تور در آبهای ساحلی به صید ماهی می‌پردازند. در بسیاری از روش‌های صید، بهره‌گیری از قایق‌های ماهیگیری ضروری است.
- صید توسط انواع تورهای فوق از آخر بروج عقرب (اذر) و آغاز چله زمستان شروع می‌شود و تا مدتی بعد از نوروز ادامه دارد. هم زمان با جوهرن (Jowehran) صید توسط تور تمام می‌شود از این تاریخ به بعد تا آغاز تابستان صید ماهی سنگسر توسط گرگور انجام می‌گیرد. در گذشته‌ای نه چندان دور صیادان و مردم بوشهر و سه خصوص روستایان دشتی تورهایی از جنس گش (gash) و نخ در انواع زیر می‌یافتند:

- ۱- گوانفی (guānfǐ)
- ۲- حلوائی (Húluàiy)
- ۳- قبادی (qūbādī)
- ۴- کنگی (kāng)

امروز با وجود تورهای فابولونی که از دوام بیشتری برخوردار است، تورهای قدیمی یافته شده از نخ، بازاری ندارد. تورهای ماهیگیری جدید که همه از جنس نایلون هستند، از جزایر خلیج فارس تهیه و یا توسط شرکت‌های داخلی یافته می‌شوند. در روستاهای دشتی تورهای حرفه‌ای مردانه بوده است، در جزیره شیف (Sif) از آن رو که مردها در می‌روند و اکثراً در سفر هستند، زنان تورهای لازم را می‌یافتند.

۳- قلاب ماهیگیری (خیط (xīy): قلاب ماهیگیری نیز دارای انواع مختلفی است، که با توجه به نوع ماهی قلاب صید توسط آنها نامگذاری شده است.

- الف - میندی (mīndī)
- ب - بتلی (bātī)
- پ - سه بتینی (Sēbētīnī)
- ت - شوریدجای (shūrīdējāy)
- ث - سی نخعی (sīnāxēy)
- ج - راجگونی (rājgōnī)

ردیف	نوع ماهی	فصل صید	وسيله صيد
۱	اره ماهی (سبک شخ)	بامباکلت (bambaklet)	زستان
۲	انگور	anger	تابستان
۳	باغلاهی	bajelani	زستان - تابستان
۴	بارول	biñul	زستان - تابستان
۵	برگ	barg	عیبته
۶	بشار	butin	عیبته
۷	بچه سنگری	Cetak (سبک)	بهار
۸	بلاهی	havasin (سواسیم)	عیبته
۹	بلاچنگور	balacengu	بهار
۱۰	بوسه مطوی	tabban (ان)	بهار
۱۱	بیاح گرت	biyngarat	زستان - تابستان
۱۲	بیاح عرب	biyhearabi	زستان - تابستان
۱۳	سبک وند	bambakevalad	عیبته
۱۴	سبک گربه	bambakegorbe	عیبته
۱۵	سبک گزگ	bambakegong	عیبته
۱۶	بکو	paku	زستان
۱۷	شش	Jas	زستان
۱۸	صام نیج	hamamta	بهار
۱۹	حلیبه	hadine	زستان - تابستان
۲۰	حلیور	hamar	بهار
۲۱	حلوا سیاه	hulva - siya	بهار
۲۲	حلوا سفید	hulva - safid	بهار
۲۳	خلطایی	xalfani	زستان
۲۴	خلطری	xolteri	بهار
۲۵	خارو	xaru	بهار
۲۶	خورد	xobur	زستان
۲۷	خسر	xenu	زستان
۲۸	دو دلس	doevemi	زستان - تابستان
۲۹	دیمون (دیگوا)	rebyan	زستان - بهار
۳۰	دینر ناعدا		زستان
۳۱	دانشگر	ratgu	زستان
۳۲	دین کن (دوچار)	vahar	عیبته
۳۳	سورینی	sobeyti	بهار
۳۴	سنگری	xangar	تابستان
۳۵	سوسو	sonu	زستان - تابستان
۳۶	سکن	seten	زستان
۳۷	سلا	qih	زستان
۳۸	شانکت	sinak	زستان - تابستان
۳۹	ششوم	zeauq	عیبته
۴۰	شهری	keari	زستان
۴۱	شیر ماهی	firmahi	بهار
۴۲	توریده	toride	زستان
۴۳	سور	sabur	زستان - تابستان
۴۴	صافی	safi	زستان
۴۵	سلا	saki	زستان
۴۶	تورگول	fogol	زستان - تابستان
۴۷	قیاد	qohid	بهار - زستان
۴۸	گره‌بند	kreku	زستان

صید ماهی در ساحل دریا، بندرگاه

تعمیر بندهای تور پس از صید، لاری بالا

لیج‌های ماهیگیری در ساحل دریا، محله بندر، پوشه‌ری

ردیف	نوع ماهی	فصل صید	وسيلة صيد سنتی
۲۹	کوفو	بهار	گرگور
۳۰	کوشک	زمستان - تابستان	تور
۳۱	کیر (بیش ماهی)	بهار	گرگور - تور
۳۲	کوسه	تابستان	تور
۳۳	گیاب	تابستان	تور
۳۴	گلدوم	زمستان - تابستان	تور - حیط
۳۵	گنر	همیشه	تور
۳۶	گنگوب	زمستان - تابستان	تور - گرگور
۳۷	گوب	زمستان - تابستان	تور
۳۸	گم گام	زمستان - تابستان	تور - حیط
۳۹	لچار	زمستان - تابستان	تور
۴۰	لچه	زمستان	تور
۴۱	لکمه	بهار	گرگور - تور
۴۲	لکت	همیشه	غلاب
۴۳	موتو	زمستان	تور
۴۴	میت	زمستان	سرد گیر
۴۵	بیم	تابستان	گرگور - حیط
۴۶	پیسو	زمستان - تابستان	تور
۴۷	سماک (مرکب)	زمستان	گرگور - تور
۴۸	دم نسی (ناب ماهی)	بهار	غلاب
۴۹	دول	همیشه	تور
۷۰	سنگ ماهی	همیشه	گرگور - تور
۷۱	سلی	همیشه	تور
۷۲	سیاب	زمستان - تابستان	تور

ماهی‌هایی که با علامت مشخص شده‌اند حرام گوشت می‌باشند.

ج - پادراز (püderiz) - ماهی (mäye)

۴- فاله (fale): میله‌ای است فلزی به طول دو متر که سر آن سه شاخه است. برای گرفتن ماهی زمزمین کن^(۱۷) (واهار (vähär) از این وسیله استفاده می‌کنند.

۵- کوور (koover): میله‌ای است به طول ۱/۵ متر که یک طرف آن نیزه‌ای شکل است و طرف دیگرش طنابی بسته شده است. از آن برای صید ماهی‌های سلس (sels) و سکن (soken) استفاده می‌شود. مورد استفاده آن تقریباً شبیه «فال» است.

۶- لبح (lab): کشتی‌هایی که در بانورکل و ماهیگیران پوشتری از آنها استفاده می‌کنند لبح نامیده می‌شود. لبح‌ها نیز انواع مختلفی دارند:

الف - بوم (bum)

ب - سمبوک (sambuk)

پ - ماشوه (mäshove)

ت - بلم (bälum)

ث - جلوود (Jullood)

ج - سماچی (Sammächi)

انواع صید

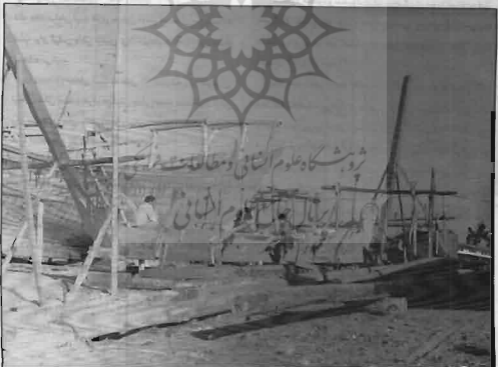
کشتی‌های بزرگ ماهیگیری شیلات و صیادان بومی با شیوه‌های مختلف یاد شده به صید میگو و انواع ماهی‌های موجود در خلیج فارس می‌پردازند. ماهی‌های موجود از تنوع خاصی برخوردار است. صیادان

معمولاً ماشوه و سمبوک برای ماهیگیری مورد استفاده قرار می‌گیرد. نسچی که برای ماهیگیری مورد استفاده قرار می‌گیرد سماچی می‌نامند. طول سماچی به طور معمول ۱۰ تا ۱۴ متر و عرضش ۴ تا ۵ متر است.^(۱۸)

برای صید ماهی توسط قلاب، فاله یا کوور یک نفر به تنه‌اش قادر است که به صید بپردازد. در صورتی که برای استفاده از تورهای ماهیگیری به نیروی انسانی بیشتری نیاز است. همان‌گونه که گفته شد در کوچک‌ترین آنها که در آبهای ساحلی مورد استفاده قرار می‌گیرد دو نفر ماهیگیر لازم است تا به کمک یکدیگر به صید ماهی بپردازند. لنجهای ماهیگیری به طور معمول ۶ تا ۷ جاشو (ماهیگیر) دارد که به ماهیگیری می‌پردازند. با توجه به خدمه دیگر لنج نفرات آنها از این تعداد هم بیشتر می‌شود.^(۱۹)

شعبه های ماهیگیری در ساحل دریا، محله جبره، بوشهر
 شعبه های موزه بازار ماهیگیران توسط گلخان بومی ساخته می شود. بوشهر

۱۳۸۰ - ۱۳۸۱

ماهیگیران در حال آماده کردن وسایل خود برای رفتن به دریا، بندرگاه

ملاح و ماهیگیر هسبر خود را از بین دخترهای دیگر ملوانان و ماهیگیران انتخاب می‌کنند. سن ازدواج معمولاً بین ۱۵ تا ۲۰ سالگی است. هر مرد بعد از ازدواج تأمین زندگی خود را برعهده می‌گیرد.

پانوشتها:

۱. فصل درو جو
۲. ماهی زمین کن داخل ماسه‌ها پنهان می‌شود و فقط چشمهایش از بیرون دیده می‌شود.
- ۳ و ۲. رجوع شود به علی اکبر حمیدی، گلخان بوشهر، سجده سزوه‌ها، شماره ۳، ۴، ۱۳۶۰.

بومی با انواع ماهی‌ها، مشخصات آنها، زمان صید هر کدام و لزومی که برای صید آنها باید به کار گرفته شود، به خوس آشنا هستند. ماهیگیران بوشهری از ماهی‌هایی که در جدول زیر آمده است، نام می‌برند. ماهی‌هایی که با علامت مشخص شده‌اند حرام گوشت می‌باشند.

غیر از ماهیگیری بومی، شیلات جنوب نیز در قسمت‌های مختلف خلیج فارس به صید ماهی و صیگو می‌پردازند. ماهیگیرهای بومی ماهی‌های مازاد بر احتیاج خود را به فروش می‌رسانند. غالباً هر صیاد یک فروشنده ماهی به نام «یززک» (yazzak) دارد که صید او را به بازار عرضه می‌کند. احتیاجات اولیه ماهیگیر توسط یززک تأمین می‌شود. ده درصد از کل فروش سهم یززک است. هر لیج ماهیگیری ۶ تا ۷ جاشو دارد که به نسبت تور یا گروگر خود سهم می‌برند. پرداخت ده درصد به یززکان از سنت‌های قدیمی است و هر صیاد (جاشو) وظیفه دارد در هر شرایطی این ده درصد را بپردازد.

در یابوردی و ماهیگیری کار مردهاست زن‌ها در این امور دخالت ندارند و تنها وسایل اسباب مردهای خود را در خانه فراهم می‌سازند. ملوانان و ماهیگیران غالباً بصورت درون گروهی ازدواج می‌کنند. هر

